

УДК [159:37]:929-051 С.Балей (477/438) (045)

НАТАЛІЯ ФАНЕНШТЕЛЬ,
аспірантка
(м.Хмельницький)**Психолого-педагогічна спадщина Степана Балей
у світовому та вітчизняному науковому дискурсі**

У статті здійснено історіографічний аналіз творчої спадщини Степана Балей. На основі аналітико-синтетичного підходу автором систематизовано наукові розвідки, внаслідок чого визначено галузі наук, в межах яких здійснювалось вивчення творчого доробку вченого. З'ясовано, що предметом дослідження зарубіжних вчених, зокрема польських, переважно є окремі досягнення С.Балей в загальній психології, психології виховання, психології творчості, філософії та педагогіці. Натомість перша спроба цілісного вивчення та реконструкції наукової спадщини українсько-польського вченого була здійснена українським філософом М.Верниковим і продовжена його учнями. Продemonстровано, що в Україні об'єктом дослідження науковців стали філософсько-педагогічні, психолого-педагогічні, психоаналітичні та соціально-філософські ідеї С.Балей. На підставі аналізу психолого-педагогічних періодичних та фахових видань виявлено недостатній рівень розкриття наукових поглядів вченого у вітчизняній педагогічній науці. Це аргументує необхідність подальшого ґрунтовного вивчення наукових праць С.Балей, що дасть можливість висвітлити погляди дослідника на проблеми навчання, виховання та розвитку, вивчити його власний педагогічний досвід, визначити вагомість внеску вченого у педагогічну науку, а також з'ясувати можливості впровадження педагогічних ідей науковця в контексті реформування сучасної системи освіти України.

Ключові слова: Степан Балей, балезнавство, психологія виховання (педагогічна психологія), генетична педагогіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасна трансформаційна криза українського громадянського суспільства вимагає реформування національної системи освіти на основі переосмислення педагогічних фактів, подій, персоналій, які через численні заборони тоталітарних режимів протягом довгого часу замовчувались.

Аналіз досліджень і публікацій... Сучасний етап розвитку української педагогічної думки характеризується поверненням несправедливо замовчуваних у минулому столітті імен, серед яких Г.Ващенко, Б.Грінченко, М.Грушевський, І.Огієнко, С.Русова, Я.Чепіга та ін. Більшість з них через складні економічні та соціально-політичні умови у період між двома світовими війнами вимушені були емігрувати до інших країн. Однак, проживаючи за межами своєї Батьківщини, науковці та культурні діячі підтримували з нею тісний зв'язок, намагалися зберегти власну національну ідентичність.

Все ще маловідомим в історії вітчизняної педагогічної думки залишається ім'я талановитого дослідника, непересічного вченого, філософа, психолога, педагога, академіка Степана Балей. Спадщина великого гуманіста є віддзеркаленням його розуміння людини як суб'єкта соціотворчого процесу. Реформування суспільства на засадах визнання внутрішнього світу конкретної людини достеменною субстанцією суспільного життя стало працею всього його наукового життя.

Актуальність вивчення наукового доробку вченого обумовлюється сучасною ситуацією в Україні, де спільною особливістю існуючих державних освітніх програм є їх невідповідність потребам розвитку та саморозвитку особистості, що гальмує процес її самореалізації, призводить до відчуження в освітньому процесі.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури виявляє, що дослідження психолого-педагогічної спадщини С.Балей здійснювалось переважно польськими науковцями, в Україні ж відкриття та системне вивчення творчого доробку С.Балей пов'язані з науково-просвітницькою діяльністю професора М.Верникова та його послідовників.

Формулювання цілей статті... **Метою** даної статті є виявлення ступеню та цілісності розкриття наукових поглядів С.Балей у вітчизняній педагогіці.

Виклад основного матеріалу... Як справедливо зазначає відомий дослідник творчості вченого М.Верников, С.Балей належить двом культурам – українській і польській [3, с.21]. Підтвердження цьому знаходимо у короткому зверненні до біографічних даних науковця.

Народився Степан (Стефан, Максим) Володимирович Балей 4 лютого 1885 р. в селі Великі Борки (Бірки) Тернопільського повіту (нині Тернопільської області) у сім'ї вчителів. У 1903 р. у Тернополі закінчив початкову, середню школи і гімназію.

Становлення С.Балея як науковця відбувалося на теренах Львівського університету, де він навчався на філософському факультеті, а згодом під керівництвом професора К.Твардовського здобув науковий ступінь доктора філософії. За рахунок наукової стипендії, наданої австрійським міністерством освіти молодий вчений поглиблював свої знання у Берлінському університеті і в Сорбонні. У період першої світової війни С.Балей працював у навчальних осередках Відня, що дало змогу йому уникнути мобілізації. З 1917 до 1922 рр. навчався на Лікарському факультеті Львівського університету і одночасно викладав в гімназіях аж до 1927 р. Лікарською практикою С.Балей займався до кінця свого життя.

Поєднання філософського світогляду з глибокою зацікавленістю психологією і медициною позначилося на подальшому спрямуванні наукових пошуків вченого. У 1928 р. С.Балей приступає до роботи як надзвичайний професор кафедри психології виховання Варшавського університету.

Після переїзду до Варшави вчений займається активною науковою, викладацькою, просвітницькою та громадською діяльністю. Одночасно С.Балей підтримує тісний зв'язок з українськими культурно-освітніми осередками. Саме в цей період виходять в світ його фундаментальні праці польською мовою: «Psychologia kontaktu wychowawczego» (1930), «Psychologia wieku dojrzewania» (1931), «Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka» (1935), «Psychologia wychowawcza w zarysie» (1938), «Osobowość» (1939), «Drogi samopoznania» (1947), «Wprowadzenie do psychologii współczesnej» (1949) та ін. [3].

Таким чином, більша частина творчого доробку С.Балея, опинившись за межами українських земель, стала підручниками в психолого-педагогічних галузях за кордоном. Наукові праці вченого, лише незначна частина яких була надрукована українською мовою, а більшість – польською, німецькою, французькою, були практично невідомими українському читачеві. До того ж тривале одноосібне панування марксистської доктрини – ідеології, з позицій якої творчість вченого розглядалась як «буржуазна», довгий час перешкоджало відновленню історичної справедливості, поверненню імені С.Балея до українського наукового дискурсу.

Натомість у Польщі внесок С.Балея у розвиток польської педагогіки і психології був високо оцінений. У 1952 р. він був обраний до Польської Академії наук. У 1962 р. у Польщі про С.Балея розміщена стаття у Великій Загальній Енциклопедії [22], у 1983 р. – у Загальній Енциклопедії [17]. У 1987 р. в Лодзьському університеті Б.Мешка захистив магістерську роботу «Бібліографія праць професора С. Балея», в котрій розмістив майже вичерпний перелік публікацій науковця [35]. У 1992 р. в «Словнику польських психологів» Е. Коснарович відзначив роль та місце наукових поглядів С.Балея в психології [33].

У польських наукових колах аналізують і окремі проблеми у творчості С.Балея. Зокрема, педагогічні погляди науковця досліджують Й.Головінський [30], А.Голуб [29], І.Добровольська [28], В.Черневський [26], психологію виховання – Т.Бах [14], С.Блаховський [25], М.Войтинський [41], М.Земнович [43], М.Жебровська [42], С.Купісевич [34], Б.Сухудольський [40], Р.Ядчак [31, 32] та ін.

Як свідчить аналіз зарубіжної наукової літератури, гуманістична спрямованість студій С.Балея привертає увагу дослідників його творчості і у академічних колах Америки, Великої Британії, Канади, Німеччини, Франції. У 1939 р. у французькому фаховому психологічному часописі описується досвід С.Балея у галузі шкільної психології, а також його внесок у психодидактику [39]. У 1975 р. у журналі «Спеціальна освіта» виходить стаття Й.Головінського «Спеціальна освіта у східній Європі: досвід Польщі» [30], яка стає «відкриттям» С.Балея у педагогічній думці. У 1984 р. у Торонто в Енциклопедії України друкується довідка про філософа, психолога, лікаря та педагога С.Балея [15]. У 2002 р. в американській енциклопедії психології та біхевіоризму у розділі про польських психологів внесок С.Балея у психологію та педагогіку (психологію виховання) розміщується поряд з іншим відомим польським вченим – С.Шуманом [27, с.1218]. Саме дві кафедри у Польщі, які, до речі, представляли різні наукові концепції, відіграли провідну роль у становленні і розвитку галузі психології виховання. Одну з них у Варшавському університеті очолював С.Балей, іншу – у Ягелонському – С.Шуман. У 2007 р. польський дослідник В.Павловський зазначає у німецькому академічному виданні, що «С. Балей був одним із перших у науці й педагогічній практиці, що звернув увагу сучасників на проблему соціальної занедбаності дітей та молоді й особливості їх виховання у сім'ї [37, с.280]». Того ж року у британському бюлетені психологічних наук ім'я С.Балея стоїть першим серед психологів, які досліджували проблеми суспільної психології на території Польщі [38]. У 2009 р. на женецькій конференції німецький вчений К.Мулліган виступив із доповіддю «Музичний аналіз почуттів», суттєвим підґрунтям якої стали студії С.Балея у царині психології музики [36].

З'ясування значення філософсько-освітніх та психолого-педагогічних поглядів С.Балея вперше відбулося в Україні. Перша згадка в СРСР про С.Балея у Радянській педагогічній енциклопедії в 1964 р. пов'язана із його зверненням до класиків марксизму [1].

Дійсне повернення несправедливо забутої наукової спадщини С.Балея до культури українського народу відбулося завдяки професору Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова М.Верникову. Він вперше здійснив систематичне і цілісне вивчення творчого доробку С.Балея, а також включив його у науковий обіг країни. Досліджуючи творчу спадщину С.Балея з 1964 р., М.Верников окреслив галузі знань, які вона охоплює, а саме: філософія, історія філософії, етика, естетика, загальна психологія, генетична психологія, педагогічна психологія, суспільна психологія, психологія особистості, психологія творчості, психологія злочинності, філософія освіти і виховання та ін. Як зазначає дослідник, у більшості з цих галузей С.Балей є першопрохідцем, а в інших – залишає нове світорозуміння і вагомий науковий внесок. Домінує в поглядах вченого саме філософія, а ось педагогіка та психологія настільки взаємопереплетені, що фактично становлять нероздільну єдність [3, с.30].

Теоретична концепція С.Балея формувалась під впливом європейських гуманістичних ідейних течій кінця XIX – початку XX ст. і філософських поглядів К.Твардовського, засновника Львівсько-Варшавської філософської школи. Звертаючись до людини як до первісної субстанції суспільного життя, С.Балей визнає психіку достеменною реальністю людини. Відтак все своє творче життя він присвячує вивченню людської психіки. Та загальна психологія як предмет вивчення для науковця є не самоціллю, а сукупністю знань, необхідних для розуміння процесу розвитку і саморозвитку людини. Надаючи певного інструментального характеру психології, вчений синтезує її з педагогікою, в результаті чого започатковує психологію виховання (педагогічну психологію). Нова педагогіка С.Балея, так звана генетична педагогіка, розглядає внутрішній світ людини у процесі її становлення і розвитку, у вікових особливостях її онтогенетичної динаміки. Стверджуючи свою єдність з психологією, вона ставить за мету сприяти становленню людини, здатної свідомо і повноцінно жити в умовах громадянського, відкритого, правового і демократичного суспільства [3, с.19–20].

Об'єднанням наукового доробку С.Балея в певну цілісність стало розпочате М.Верниковим перше українське академічне видання Зібрань праць С.Балея у 5 томах і 2 книгах. Та реалізувати повністю творчий задум М.Верникову за його життя не вдалося. Наразі завдяки співпраці Львівського філософського товариства і Одеського національного університету імені І.І.Мечникова маємо перших два томи фундаментального видання наукових праць академіка С.Балея. До першого тому увійшли праці періоду його життя і діяльності в межах українського етнічного ареалу. Другий том вміщує переклади творів, написаних у період його діяльності у Варшаві, а також інших, виданих іноземними мовами. У цих працях автор здебільшого піднімає питання психоаналітики, експериментальної психології, а також робить свої перші наукові спроби з психології виховання і психології розвитку. Фундаментальна з точки зору педагогіки праця «Нарис психології виховання» планується до друку в четвертому томі.

Удоступнюючи праці С.Балея в Україні, М.Верников започаткував синтетичну галузь знань про становлення і розвиток особистості, а також ефективну корекцію цього процесу засобами виховного впливу – балезнавство [3, с.30].

Дослідницькі орієнтири вивчення наукової спадщини С.Балея, окреслені М.Верниковим, стали поштовхом для вивчення творчого доробку вченого під різними кутами зору. Так, зокрема, О.Гончаренко визначено світоглядно-методологічні засади філософсько-педагогічної концепції С.Балея, а також її значення для модернізації освітньої системи України. Оригінальність концептуального підходу вченого до виховання дослідника вбачає у розумінні ним виховання в широкому значенні цього слова, у якому формування і навчання вважаються спеціальними видами або формами виховання. На думку С.Балея, у виховних феноменах завжди беруть участь конкретні психічні явища та диспозиції. Виявлення психологічного підґрунтя виховання підштовхнуло С.Балея до виокремлення спеціальної галузі загальної психології – виховної (педагогічної) психології [12, с.180–182].

Своєрідним вважає О.Гончаренко погляд науковця і на особистість педагога. С.Балей піддає критиці традиційні вимоги до особистості вчителя, такі як педагогічний талант, любов до дітей, педагогічний такт, акторська майстерність. Натомість такими, що відповідають дійсності, вчений вважає наступні: виховна здатність, прихильність до дітей, тактовність, природність спілкування з дитиною. Крім того, С.Балей пропонує взагалі відмовитись від вимоги «ідеального» педагога, оскільки таким чином відбувається заперечення його індивідуальності [12, с.212–224].

Значні здобутки С.Балея в царині гуманітарних наук, а також фундаментальні дослідження його творчості М.Верниковим та його послідовниками спонукають до вивчення наукового доробку вченого через призму педагогіки. Тут варгі уваги наукові розвідки таких учених: Г.Васяновича, С.Вдович [2] та О.Лучко [9] щодо дослідження ідеї природовідповідності у педагогічній спадщині С.Балея.

Цінним для психолого-педагогічної науки є дослідження О.Квас та М.Подольки феномену дитинства в працях С.Балея, у рамках яких автори розглядають періодизацію дитинства та дозрівання людини, запропоновану вченим [8].

Вивчаючи розвиток ідей дитиноцентризму в кінці XIX – на початку XX ст., О.Квас звертається до наукового доробку С.Балея. Серед найважливіших праць вченого авторка виділяє такі: «Психологія зрілого віку» (1931), «Нариси психології з точки розвитку дитячої психіки» (1935), «Особистість» (1939), «Шляхи пізнання» (1946), «Вступ до суспільної психології» (1953). О.Квас вивчає феномен дитинства, а також психологічні засади трактування періодизації дитинства, яким С.Балей присвячує окремий розділ у праці «Психологія віку дозрівання». Дослідниця стверджує, що розроблена С.Балеем періодизація дитинства була найбільш коректною і об'єктивною у міжвоєнний період, адже базувалась на генетичній психології (дитячій психології та психології періоду дозрівання). Як підсумовує О.Квас, суть педоцентризму призвела до ототожнення процесу виховання дитини з процесом її спонтанного, природного фізичного розвитку з виокремленням в ній задатків, із стимулюванням в ній потенційних природних рис. Проникнення в специфіку дитячої природи, пізнання закономірностей її розвитку дозволило вбачати ефективність виховання від пристосування вчителя до дитячого характеру та створення середовища, в якому повною мірою могли б розвиватись дитячі задатки [8, с.143–144].

Дослідженню психологічної проблематики у творчій спадщині С.Балея присвячені наукові розвідки А.Ятишук [13].

Свій вклад у вивчення поглядів С.Балея в галузі суспільної психології здійснив В.Малецький, який проаналізував науковий підхід вченого до проблеми співвідношення людини і суспільства. Автор зазначає, що в наукових працях з психології і педагогіки С.Балея стверджує нове світорозуміння, розглядає внутрішній світ людини у віковій динаміці [10, с.110].

Об'єктом дослідження українських науковців виступають і методологічні засади психоаналізу С.Балея. Зокрема Є.Гапоненко аналізує методологію дослідження психоаналітичної теорії вченого [6]. Також привертає увагу дослідників внесок С.Балея в запровадження психоаналітичного дискурсу в українську літературну критику (Н.Зборовська [7], С.Павличко [11]).

В останні роки в Україні інтерес до вивчення окремих проблем творчості С.Балея зріс. Предметом наукових студій стали його соціально-філософські ідеї (М.Верников, В.Малецький), філософсько-освітні рефлексії (І.Предборська), психолого-педагогічні погляди (І.Данилюк, М.Свтух, В.Ханенко).

Висновки... Аналіз наукової літератури на предмет дослідженості психолого-педагогічної спадщини С.Балея показав, що попри зацікавленість сучасної педагогічної історіографії цією персоналією, вивчення його педагогічних ідей носить фрагментарний характер. Слід також зазначити, що деякі автори обмежуються у своїх дослідженнях лише аналізом наукових розвідок М.Верникова, хоча в Україні є достатньо можливостей для безпосереднього вивчення наукового здобутку С.Балея. З огляду на це, актуальним є цілісне дослідження наукової спадщини С.Балея, осмислення його педагогічних ідей та з'ясування можливостей їх застосування для реформування сучасної системи освіти України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балея Стефан // Педагогическая энциклопедия : в 4 т. / [гл. ред. И. А. Каиров]. – М. : Совет. Энцикл., 1964. – Т. 1. – С. 163.
2. Васянович Г. П. Гуманізм ідеї природовідповідності у психолого-педагогічній спадщині С. Балея / Г. П. Васянович, С. М. Вдович // Філософські пошуки. – 1999. – Вип. IX. – С. 9–15.
3. Верников М. М. Життя і наукова діяльність академіка Степана Балея: [передм. до збір. пр.] / С. Балея // Збір. пр. у 5 т., 2 кн. / М. М. Верников. – Л. ; О., 2002. – Т. 1. – С. 19–79.
4. Верніков М. М. Спадщина Степана Балея в контексті сучасного суспільного розвитку і його тенденцій / М. М. Верніков // Філософські пошуки. – 1999. – Вип. IX. – С. 3–8.
5. Верніков М. М. Філософські і психологічні погляди Степана Балея: до 110-річчя з дня народження вченого / М. М. Верніков // Український освітній журнал. – 1995. – № 1. – С. 29–36.
6. Гапоненко Є. Л. Розробка методологічних засад психоаналізу Степаном Балеєм / Є. Л. Гапоненко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Социология». – 2012. – Т. 24 (65), № 4. – С. 347–353.
7. Зборовська Н.В. Психоаналіз і літературознавство : посіб. / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2003. – С. 328–335.
8. Квас О. В. Дитинство у психолого-педагогічних дослідженнях Степана Балея / О. В. Квас // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – Вип. 2. – С. 143–145.
9. Лучко О. М. Природовідповідність як принцип навчання і виховання у працях Степана Балея / О. М. Лучко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999. – № 5. – С. 22–23.

10. Малецький В. Г. Співвідношення суспільства і людини в контексті суспільної психології Степана Балея / В. Г. Малецький // Вісн. Нац. техн. ун-ту «Харківський політехнічний інститут». – 2008. – № 11, тем вип. : Філософія. – С. 110–118.
11. Павличко С. Фройдизм як критичний дискурс: Степан Балея / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.e-reading.link/chapter.php/1017952/50/Pavlichko-Teoriya_literaturi.html.
12. Степан Балея у світлі провідних філософських напрямів ХХ століття : [моногр.] / [Гончаренко О., Іваник С., Малецький В. та ін. ; за заг. ред. О. Гончаренко]. – Львів : ПП «Арал», 2014. – 360 с.
13. Ятищук А. Питання формування і розвитку особистості у науковій спадщині Степана Балея / А. А. Ятищук // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПНУ. Проблеми загальної та педагогічної психології, т. XIV, ч. 1. – С. 404–410.
14. Bach T. Sprawozdanie z uroczystej Sesji poświęconej działalności i dorobkowi naukowemu profesora Stefana Baleya w XV rocznicę jego śmierci / Teresa Bach, Andrzej Gołąb // Psychologia Wychowawcza. – 1968. – № 3. – S. 294–298.
15. Balei, Stepan [Baley] // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto : Toronto Press, 1984. – Vol. 1. – P. 165.
16. Baley S. Drogi samopoznanie / *Stefan Baley*. – [wyd. 2-e]. – Kraków: Wiedza. Zawód. Kultura, 1947. – 178 s. – (O życiu dla życia).
17. Baley S. Encyklopedia Powszechna / *Stefan Baley*. – [wyd. 2- e]. –Warszawa: PWN, 1983. – S. 212.
18. Baley S. Osobowość / *Stefan Baley*. – Lwów : Licealna Biblioteczka Filozoficzna, 1939. – T. 5. – 36 s.
19. Baley S. Psychologia kontaktu wychowawczego: [serypty z wykładów wygłoszonych w trzym. jesiennym i zimowym roku akadem. 1930/1931] / *Stefan Baley*; [oprac. A. Poznańska]. – Warszawa: Koło Pedagogiczne Studentów Uniwersytetu Warszawskiego, 1931. – 72 s.
20. Baley S. Psychologia wieku dojrzewania / *Stefan Baley*. – [wyd. 2-e]. – Lwów; Warszawa: Książnica-Atlas, 1932. – 262 s.
21. Baley S. Psychologia wychowawcza w zarysie / *Stefan Baley*. – [wyd. 3-e]. – Warszawa: PWN, 1958. – 415 s.
22. Baley S. Wielka Encyklopedia Powszechna / *Stefan Baley*. – Warszawa : PWN, 1962. – T. 1. – S. 568.
23. Baley S. Wprowadzenie do psychologii społecznej / *Stefan Baley*. – Warszawa: PWN, 1959. – 227 s.
24. Baley S. Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka / *Stefan Baley*. – Lwów; Warszawa : Książnica-Atlas, 1935. – 424 s.
25. Błachowski S. O «Psychologii wychowawczej» Stefana Baleya / S. Baley // Psychologia wychowawcza w zarysie / *Stefan Błachowski*. – Warszawa, 1958. – S. V–X.
26. Czerniewski W. Stefan Baley (4.XII.1885 – 13.XI.1952) / Wiktor Czerniewski // Ruch Pedagogiczny. – 1965. – № 5–6. – S. 86–89.
27. Craighead E. W. Between Two World Wars (1918 – 1939) / Edward W. Craighead, Charles B. Nemeroff // The Corsini Encyclopedia of Psychology and Behavioral Science. – New York, 2002. – Vol. 3. – P. 1218.
28. Dobrowolska J. Wspomnienie o profesorze Stefanie Baleyu w 30. rocznicę śmierci / Janina Dobrowolska // Wychowanie w Przedszkole. – 1982. – № 7–8. – S. 358–361.
29. Gołąb A. Sesja Baleyowska w Warszawie / Andrzej Gołąb // Ruch Pedagogiczny. – 1968. – № 4. – S. 476–482.
30. Holowinski I. Special Education in Eastern Europe. Assesment and evalution in Poland / Ivan Holowinski // The Journal of Special Education. – 1975. – № 3. – pp. 435–437.
31. Jadczak R. Stefan Baley / Ryszard Jadczak // Mistrz i jego uczniowie. – Warszawa, 1997. – S. 68–70.
32. Jadczak R. Z międzywojennej działalności Stefana Baleya (1885-1952) na polu psychologii i pedagogiki / Ryszard Jadczak // Psychologia wychowawcza. – 1995. – № 3. – S. 204–215.
33. Kosnarewicz E. Stefan Baley / Elwira Kosnarewicz // Słownik psychologów polskich. – Poznań, 1992. – S. 19–21.
34. Kupisiewicz C. Poczet wybitnych nauczycieli: Stefan Baley / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archiwalna.glos.pl/arch.php?idg=132&id=921>.
35. Mieszka B. Bibliografia podmiotowo-przedmiotowa prof. dr Stefana Baleya : [maszynopis] / Barbara Mieszka. – Łódź : Uniwersytet Łódzki, 1987. – 208 s. – (Praca magisterska dostępna w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ).
36. Mulligan K. Musils analyse des Gefühls / Kevin Mulligan // Swiss Philosophical Preprint Series. – 2009. – № 81. – S. 87–110.
37. Pawlowski W. Fragen der Erziehung und Selbstverwirklichung des Menschen im wissenschaftlichen Nachlass und in der praktischen Arbeit von Stefan Baley / Wiesław Pawlowski // Europa – Nachdenken und Vordenken: Regionale, nationale und europäische Identitäten Persönlichkeiten im europäischen Bildungswesen. – Berlin, 2007. – S. 279–287.
38. Roszak J. Social Psychology In Poland / Joanna Roszak // Bulletin Of The British And East European Psychology Group. – 2007/8. – № 26. – pp. 6–8.
39. Stefan Baley. Skala pisma dzieci szkol powschechnych // L'annee psychogique. – 1939. – Vol. 40, № 1. – P. 697–704.
40. Suchodolski B. Stefan Baley (1885–1952) / Bogdan Suchodolski // Nauka Polska. – 1953. – № 1. – S. 221–222.
41. Wojtyński W. Pamięci profesora Baleya / Wacław Wojtyński // Psychologia Wychowawcza. – 1958. – № 1. – S. 4–8.
42. Żebrowska M. Od redakcji / Baley S. // Wprowadzenie do psychologii współczesnej / Maria Żebrowska. – Warszawa, 1959. – S. 5–7.
43. Ziemnowicz M. Stefan Baley na tle współczesnej epoki / Mieczysław Ziemnowicz // Roczniki Humanistyczne. – 1953. – T. IV. – S. 141–167.

References:

1. Balei Stefan, *Pedagogicheskaya enciklopediya: v 4 t. / [gl. red. I. A. Kairov]*, Moscow, Sovet. Encikl., 1964, Part 1, p. 163.
2. Vasyanovych G. P. Gumanizm idei pryrodovidpovidnosti u psykholoho-pedagogichnii spadshchyni S. Baleia, *Filosofski poshuky*, 1999, Vol. IX, pp. 9–15.
3. Vernykov M. M. *Zhyttia i naukova diialnist akademika Stepana Baleia: [peredm. do zibr. pr.]*, Lviv, O., 2002, Part 1, pp. 19–79.
4. Vernikov M. M. Spadshchyna Stepana Baleia v konteksti suchasnogo suspilnogo rozvytku i yogo tendentsii, *Filosofski poshuky*, 1999, Vol. IX, pp. 3–8.
5. Vernikov M. M. Filosofski i psykhologichni pogliady Stepana Baleia: do 110-richchia z dnia narodzhennia vchenogo, *Ukrainskyi osvittni zhurnal*, 1995, № 1, pp. 29–36.
6. Haponenko Ye. L. Rozrobka metodolohichnykh zasad psykhoanalizu Stepanom Baleiem, *Uchyonye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya «Filosifiya. Kulturologiya. Sociologiya»*. Part 24 (65). 2012. № 4, pp. 347–353.
7. Zborovska N. V. *Psykhoanaliz i literaturoznavstvo: posibnyk*, Kyiv, Akademvydav, 2003, pp. 328–335.
8. Kvas O. Dytynstvo u psykholoho-pedagogichnykh doslidzhenniah Stepana Baleia, *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykhologiia. Pedagogika*. Vol. 2'2010, pp. 143–145.
9. Luchko O. Pryrodovidpovidnist yak pryntsyp navchannia i vyhovannia u pratsiah Stepana Baleia, *Pedagogika i psykhologiia profesiynoi osvity*, 1999. № 5, pp. 22–23.
10. Maletskyi V. G. Spivvidnoshennia suspilstva i liudyyi v konteksti suspilnoi psykhologii Stepana Baleia, *Visn. Nats. tehn. un-tu «Kharkivskiy politekhnichnyi Instytut»*, 2008, № 11, tem vip. : Filosofiia, pp. 110–118.
11. Pavlychko S. *Froidysm yak krytychnyi dyskurs: Stepan Balei*, [electronic resource], mode of access: http://www.e-reading.link/chapter.php/1017952/50/Pavlichko-Teoriya_literaturi.html
12. *Stepan Balei u svitli providnykh filosofskykh napriamiv XX stolittia: monohrafiia*, Lviv: PP «Aral», 2014, 360 p.
13. Yatyshchuk A. Pytannia formuvannia i rozvytku osobystosti u naukovi spadshchyni Stepana Baleia, *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H. S. Kostiuka NAPNU. Problemy zagalnoi ta pedagogichnoi psykhologii*, part XIV, vol. 1, pp. 404–410.
14. Bach T. Sprawozdanie z uroczystej Sesji poswieconej dzialalnosci i dorobkowi naukowemu profesora Stefana Baleya w XV rocznice jego smierci, *Psychologia Wychowawcza*, 1968, № 3, pp. 294–298.
15. Balei, Stepan [Balej] // *Encyclopedia of Ukraine*, Toronto : Toronto Press, 1984, Vol. 1, P. 165.
16. Baley S. Drogi samopoznanie / *Stefan Balei*. – [wyd. 2-e], Krakow: Wiedza. Zawod. Kultura, 1947, 178 p. – (O zyciu dla zycia).
17. Baley S. *Encyklopedia Powszechna* / Stefan Balei, Warszawa, PWN, 1983, p. 212.
18. Baley S. *Osobowosc*, Lwow : Licealna Biblioteczka Filozoficzna, 1939, Part. 5, 36 p.
19. Baley S. *Psychologia kontaktu wychowawczego: [screpty z wykladov wygloszonych w trzym. jesiennym i zimowym roku akadem. 1930/1931]* / Stefan Balei; [oprac. A. Poznanska], Warszawa: Kolo Pedagogiczne Studentow Uniwersytetu Warszawskiego, 1931, 72 p.
20. Baley S. *Psychologia wieku dojrzewania*, Lwow; Warszawa, Ksiaznica-Atlas, 1932, 262 p.
21. Baley S. *Psychologia wychowawcza w zarysie*, Warszawa, PWN, 1958, 415 p.
22. Baley S. *Wielka Encyklopedia Powszechna*, Warszawa, PWN, 1962, T. 1, p. 568.
23. Baley S. *Wprowadzenie do psychologii wspolcznej*, Warszawa, PWN, 1959, 227 p.
24. Baley S. *Zarys psychologii w zwiazku z rozwojem psychiki dziecka*, Lwow; Warszawa, Ksiaznica-Atlas, 1935, 424 p.
25. Blachowski S. O «Psychologii wychowawczej» Stefana Baleya, *Psychologia wychowawcza w zarysie*, Warszawa, 1958, pp. V–X.
26. Czerniewski W. Stefan Balei (4.XII.1885 – 13.XI.1952), *Ruch Pedagogiczny*, 1965, № 5–6, pp. 86–89.
27. Craighead E. W. Between Two World Wars (1918 – 1939), *The Corsini Encyclopedia of Psychology and Behavioral Science*, New York, 2002, Vol. 3, p. 1218.
28. Dobrowolska J. Wspomnienie o profesorze Stefanie Baleyu w 30. rocznice smierci, *Wychowanie w Przedszkole*, 1982, № 7–8, pp. 358–361.
29. Golab A. Sesja Baleyowska w Warszawie, *Ruch Pedagogiczny*, 1968, № 4, pp. 476–482.
30. Holowinski I. Special Education in Eastern Europe. Assesment and evalution in Poland, *The Journal of Special Education*, 1975, № 3, pp. 435–437.
31. Jadcak R. Stefan Balei / Ryszard Jadcak, *Mistrz i jego uczniowie*, Warszawa, 1997, pp. 68–70.
32. Jadcak R. Z miedzywojennej dzialalnosci Stefana Baleya (1885–1952) na polu psykholologii i pedagogiki, *Psychologia wychowawcza*, 1995, № 3, pp. 204–215.
33. Kosnarewicz E. Stefan Balei, *Slovník psychologů polských*, Poznan, 1992, pp. 19–21.
34. Kupisiewicz C. *Poczet wybitnych nauczycieli: Stefan Balei*, [electronic resource], mode of access : <http://archiwalna.glos.pl/arch.php?id=132&id=921>.
35. Meszka B. Bibliografia podmiotowo-przedmiotowa prof. dr Stefana Baleya : [maszynopis], Lodz, Uniwersytet Lodzki, 1987, 208 p. – (Praca magisterska dostepna w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UL)
36. Mulligan K. Musils analyse des Gefuhls, *Swiss Philosophical Preprint Series*, 2009, № 81, pp. 87–110.
37. Pawlowski W. Fragen der Erziehung und Selbstverwirklichung des Menschen im wissenschaftlichen Nachlass und in der praktischen Arbeit von Stefan Balei, *Europa – Nachdenken und Vordenken: Regionale, nationale und europäische Identitäten Persönlichkeiten im europäischen Bildungswesen*, Berlin, 2007, pp. 279–287.

38. Roszak J. Social Psychology In Poland, *Bulletin Of The British And East European Psychology Group*, 2007/8, № 26, pp. 6–8.
39. Stefan Baley. Skala pisma dzieci szkol powszechnych, *L'annee psychologique*, 1939, Vol. 40, № 1, pp. 697–704.
40. Suchodolski B. Stefan Baley (1885–1952), *Nauka Polska*, 1953, № 1, pp. 221–222
41. Wojtynski W. Pamieci profesora Baleya, *Psychologia Wychowawcza*, 1958, № 1, pp. 4–8.
42. Zebrowska M. *Od redakcji / Baley S. // Wprowadzenie do psychologii wspulczesnej*, Warszawa, 1959, pp. 5–7.
43. Ziemnowicz M. Stefan Baley na tle wspulczesnej epoki, *Roczniki Humanistyczne*, 1953, Part. IV, pp. 141–167.

Summary

Nataliia Fanenshtel

Stefan Balei's Psychological-Pedagogical Inheritance in the Foreign and Native Scientific Discourse

Historiografic analysis of Stefan Balei's creative inheritance has been done in the article. On the basis of analytical-synthetic approach the author systematized scientific researches, and as a result the branches of sciences were determined, in which the research was made. It is found out that the foreign scientists, specifically from Poland, research mostly Balei's separate achievements in general psychology, educational psychology, psychology of creation, philosophy and pedagogics. The first attempt to study and reconstruct scientist's inheritance systematically has been realized by Ukrainian philosopher M. Vernikov and continued by his followers. The analysis of scientific literature has shown that Balei's scientific approach is insufficiently represented in the native pedagogical science. This demands further thorough study of his scientific works.

Key words: *Stepan Balei, baleiscience, educational psychology, genetic pedagogics.*

Дата надходження статті: «23» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «15» квітня 2015 р.

УДК 378.015.31.041:37.011.3-052(045)

ВАЛЕНТИНА ФРИЦЮК,
кандидат педагогічних наук
(м.Вінниця)

Професійний саморозвиток як психолого-педагогічна категорія

У статті на підставі теоретико-емпіричних досліджень проаналізовано проблему професійного саморозвитку майбутнього вчителя. Автором розглядається професійний розвиток і саморозвиток особистості як об'єкт досліджень психологів та педагогів; окреслено різні методологічні підходи до його розгляду. Наведено точки зору різних науковців стосовно тлумачень термінів «саморозвиток», «професійний саморозвиток» з урахуванням різних психологічних, педагогічних та інших підходів до розуміння сутності цього унікального явища; окреслено взаємозв'язок понять «самовдосконалення», «самовиховання» й «саморозвиток». Відображено аспект розгляду проблеми професійного саморозвитку педагога з позицій синергетичного підходу. Зроблено висновок, що професійний саморозвиток пов'язаний з внутрішнім поєднанням структурних складових психіки особистості, спрямованих на її конструктивну взаємодію з навколишнім середовищем шляхом отримання особистісно значущого та адекватного вимогам соціуму результату професійної діяльності. Визначено професійний саморозвиток як свідому діяльність людини, спрямовану на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її майбутня професія. Акцентовано увагу на доцільності розгляду проблеми професійного саморозвитку крізь призму готовності до його здійснення.

Ключові слова: майбутній вчитель, розвиток, професійний саморозвиток, професійний саморозвиток майбутнього педагога.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Соціально-економічні перетворення, що відбуваються нині в Україні, процеси глобалізації та інтеграції світової спільноти, прагнення нашої держави стати рівноправним членом міжнародного співтовариства зумовлюють гостру необхідність модернізації системи освіти, зокрема, підготовки майбутніх учителів. Це вимагає перегляду змісту основних положень педагогіки вищої школи щодо пріоритетів навчання та виховання молоді. Домінування у професійній підготовці випускників вищих педагогічних навчальних закладів репродуктивних методів навчання і, водночас, гостра потреба суспільства в особистості, здатній до творчості й професійного саморозвитку впродовж життя, утворюють сутнісну суперечність освітньої системи.